

Ćubela, I.

INSTITUCIONALNI MODELI I UPRAVLJANJE RAZLIKAMA U PODIJELJENIM DRUŠTVIMA

Sažetak: Autor prikazuje problematiku podijeljenih društava i potencijalna institucionalna rješenja kao okvir nadilaženja razlika u duboko podijeljenim i fragmentiranim društvima. U suvremenoj politološkoj teoriji, osobito u drugoj polovici 20. stoljeća, pojavljuje se čitav niz modela koji u praktičnom smislu omogućavaju izgradnju unutarnje stabilnosti društva uz političku i društvenu uključenost segmenata koji ga čine kao protuteža Westminsterskom modelu. Autor zaključuje kako je ključna prekretnica i razumijevanje problematike podijeljenih društava bilo uvođenje konsocijacijske demokracije u politološki diskurs koji se uz primjenu federalnih načela pokazao kao kvalitetan empirijski i normativni model koji po-najprije služi kao objašnjenje političke stabilnosti te želi objasniti mehanizme održavanja stabilne demokratske vlasti u pluralnom društvu.

Ključne riječi: podijeljena društva, federalizam, konsocijacijska demokracija, politička stabilnost

Podatci o autoru: Ćubela I.[van], Filozofski fakultet, Sveučilište u Mostaru, Matice hrvatske b.b., 88 000 Mostar, Bosna i Hercegovina, ivancubela4@gmail.com

Ćubela, I.

INSTITUTIONAL MODELS AND MANAGEMENT OF DIFFERENCES IN DIVIDED SOCIETIES

Abstract: The author present the issue of divided societies and potential institutional solutions as a framework for overcoming differences in deeply divided and fragmented societies. In modern political theory, especially in the second half of the 20th century, there is a whole range of models that in practical terms enable the building of the inner stability of society, along with the political and social involvement of segments that make it counterbalanced to the Westminster model. The author concludes that the key turning point and understanding of the issues of divided societies was the introduction of a consociational democracy into political discourse which, by applying federal principles, has proved to be a quality empirical and normative mode that primarily serves as an explanation of political stability and wants to explain the mechanisms of maintaining a stable democratic government in a plural society.

Keywords: divided society, federalism, consociational democracy, political stability

About the Author: Ćubela I.[van], University of Mostar, Faculty of Philosophy, Matice hrvatske bb, 88 000 Mostar, Bosnia and Herzegovina, ivancubela4@gmail.com

1. Uvod

Proučavanje, istraživanje i kreiranje političkih sustava pokazalo se kao jedan od najzanimljivijih znanstvenih „zaloggaja“ kojima je politologija u posljednjih pola stoljeća pristupila i koji su konstantan predmet znanstvene i stručne rasprave. Teorijski razvoj institucionalnog dizajna profilirao se kao posebna grana političke znanosti s primarnim zadatkom odgovoriti kako političke institucije mogu biti dizajnirane s ciljem prevladavanja unutarnjih sukoba, kao i konsolidacije i izgradnje održivog demokratskog političkog sustava u podijeljenim društvima.¹ Izgradnja političkog sustava postdaytonske Bosne i Hercegovine, njezinih institucija, kao i stvaranje „posebne“ unutarnje društvene i političke dimenzije postala je eklatantan primjer za znanstveno istraživanje čiji su rezultati, u većoj ili manjoj mjeri, u pravilu uvijek povlačili određene kontroverze. Osobito je ta kontroverznost bila vidljiva, čak i poprilično neukusna, kada su pojedini prijedlozi o političkom uređenju dolazili izvan sarajevskih akademskih i dominantno političkih krugova. Upravo uvođenjem načela federalizma i konsocijacije u javni diskurs kao rješenja koja su primjenjiva na pluralno², unutarnje podijeljeno društvo, kao što je slučaj u Bosni i Hercegovini, uzrujalo je sarajevske „duhove“. Teško je izdvojiti ključne stvari unutarnje podijeljenosti, a da se u obzir ne uzme povijesni, društveni, kulturni i socijalni kontekst transformacije i razvoja političkih institucija i cjelokupnog sustava čiji je kontekst Kasapović sjajno uočila i znanstveno perfektno odradila. (Kasapović, 2005) Upravo „teorijskom konceptualizacijom stvarnosti“ i jesu nastali teorijski modeli koji obuhvaćaju spoj „kontekstualne dimenzije“ i društveno političke realnosti. (Kasapović, 2007:138) Nije potrebno duboko analizirati bosanskohercegovački povijesni (i svaki drugi) kontekst, a ne primijetiti da je tijekom svoje povijesti uvijek bilo nacionalno, vjerski i kulturno podijeljeno društvo. Nastojanja da se od Bosne i Hercegovine napravi država po uzoru na zapadna liberalna društva utemeljena na klasičnim postavkama čije je temelje postavila Francuska revolucija, pokazali su se kao izrazito neuspješnima unatoč pokušajima da se stvori unificirana, hibridna bosanskohercegovačka nacija.³ Upravo na tome tragu i započinje sljedeće poglavlje gdje će biti prikazano stvaranje nacionalnih pokreta, važnosti etničkih zajednica u cjelokupnom procesu i (in)direktna posljedice na prostoru Jugoistočne Europe. Teorija konsocijalizma koja zagovara konsocijacijsku demokraciju kao primjenjiv normativni model, uz federalizam kao nezaobilazan faktor, pokazuje

1 Temeljne značajke razvoja institucionalnog dizajna i konstitucionalnog inženjerstva, prije svega u podijeljenim i fragmentiranim društvima, vrhunski je predočila M. Kasapović istaknuvši institucionalni dizajn najkonjunktornijom granom moderne političke znanosti (Kasapović, 2004:102-114).

2 Vidi: Kasapović, M., Pluralno i pluralističko društvo, *Političke analize*, god. 2., br. 7., str. 68-70., 2011.

3 Za vrijeme austrougarske vladavine početkom prošlog stoljeća postojao je pokušaj stvaranja unificirane bosanske nacije po uzoru na zapadna društva. Svi pokušaji tadašnjeg glavnog austrougarskog povjerenika Benjamina Kallaya da se stvori bosanska nacija svojevrsnim „melting potom“ završili su neslavno. Vidi: Kraljačić T., *Kallayev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1987.

se kao savršen odgovor na posebnosti koje za sobom vuče „kontekstualna dimenzija“ bosanskohercegovačkog društva.

2. Nacionalni pokreti i stvaranje nacija – teorijski osvrt i posebne reperkusije na prostoru Jugoistočne Europe

Tek nakon sredine 19. stoljeća nacionalizam je kao svojevrsan fenomen počeo intenzivnije zaokupljati pažnju suvremenih komentatora, a pojmovi poput nacije, nacionalnosti i nacionalnih osjećaja smatrali su se razumljivima sami po sebi. U svome prvotnome obliku riječ „nacija“ se odnosila na grupu ljudi koji su povezani rođenjem ili mjestom rođenja, a pojam „nacionalizam“ prvi je upotrijebio francuski svećenik Augustin Barruel 1789. godine. (Heywood, 2005) U raspravama o političkim, društvenim i socijalnim pojavama teško da ima nepristranih čime svaki čovjek potvrđuje Aristotelovu tezu da je čovjek društveno biće, odnosno biće zajednice. Rasprava o temi nacije i nacionalizma dokazuje ne samo da nema nepristranih nego da strasti mogu eruptirati i do antagonističkih razmjera (Caratan, 1998-a), a to je upravo snaga pojma nacionalizma; njegova privlačnost, moć spajanja nespojivog, snaga mobiliziranja i okupljanja širokih masa, te čitav niz drugih razloga zbog kojih i jest predmet rasprave, kako u znanosti tako i u običnim krugovima ljudi koji se tom temom nisu nikada ozbiljnije bavili. Za razliku od „organske“ teorije nacionalizma razvijene od strane njemačkih romantičara, koja drži da se svijet sastoji od prirodnih nacija i da su one iskonske i da predstavljaju temelj povijesti (Smith, 2003), autori modernističke paradigme kao „nultu točku“ nastajanja nacija uzimaju Francusku revoluciju 1789. godine kada su se revolucionari „podigli protiv Luja XVI. i učinili to u ime naroda, a pod narodom podrazumijevali francusku naciju“. (Heywood, 2005:162) Smith veže nastanak nacionalizma, kao ideologije i pokreta, u razdoblje kasnog 18. stoljeća, što se podudara s Francuskom revolucijom, no ističe kako se razvijanje „nacionalnih osjećaja“ može uočiti već u 15. i početkom 16. stoljeća u nekim zapadnoeuropskim zemljama. (Smith, 1986) Francuska revolucija je „uvela rousseauovsku religiju domoljublja, religiju čovjeka koji se pobratimljuje u Božjoj nazočnosti s Francuskom“ (Smith, 2003:9) To je zapravo bio početak građanskog koncepta državnog uređenja, nakon čega kraljev legitimitet nije bio „božanski“ odabrani vladar, već je svoju legitimnost morao tražiti od svoga puka, od kmetstva koji je do toga događaja bio podčinjen i nije imao nikakva prava. Upravo u tome se i ogleda važnost Francuske revolucije – dala je najnižem društvenom sloju prava koja su bila rezervirana isključivo za povlaštene činovnike i crkveni kler. Wehler ističe kako nacionalizam predstavlja idejni sustav koji prije svega služi mobilizaciji većega saveza i legitimaciji nove političke vlasti gdje se nacija razvija posezanjem za tradicijom i pomoću nacionalizma daje sebi legitimitet kao suverena jedinica. (Wehler, 2005) Wehler zapravo želi ukazati da nacija ne proizvodi nacionalizam, već da se radi o obrnutom procesu. Slično kao i Wehler, Hobsbawm se slaže da su nacije proizvod nacionalizma, ali tvrdi da je „glavna značajka nacionalizma želja za izgradnjom nacionalne države“. (Hobsbawm, 1993:9) Za razliku od Gellnera čiji je pristup nacionalizmu sociokulturnog karaktera, povezujući naciju i nacionalizam s potrebom stvaranja „visoke kulture“ radi modernizacije i industrijskog razvoja gdje je ključnu ulogu imao jezik, Hobsbawm smatra da je jezik djelomice proizvod stvaranja države, te da neizravno djeluje na moderni nacionalizam. (Smith, 2003) Osobito zanimljivo jest njegovo razlikovanje dvaju tipova nacionalizama, gdje je prvi masovni, građansko-demokratski politički nacionalizam, oblikovan Francuskom revolucijom koji je u Europi vladao od 1830. do 1870., dok je drugi

tip etnojezični, karakterističan za manje skupine unutar većih carstava koje su na osnovi svojih etničkih identiteta i jezičnih veza tvrdile da imaju pravo odcjepljenja. (Smith, 2003) Hobsbawm napominje da je ključna faza nacionalizma bila upravo na prijelazu iz masovno građanskog u etnojezični tip. (Hobsbawm, 1993) Građanski model je zapravo model „otvorenog tipa“ gdje nacionalnost pripada svima koji prihvaćaju načela na kojima je izgrađena politička zajednica, dok etnički model karakterizira svojevrsna „zatvorenost“ prema drugim kulturama, a nacionalni identitet određuje stvarno ili fiktivno zajedničko podrijetlo. (Iličić, 2015) Važno pitanje koje se u modernom poimanju nacionalizma često spominjalo i bilo predmet rasprave odnosilo se na idejne tvorce i glavne umove nacionalističkih pokreta. Pojedini autori ističu ulogu intelektualnih elita i njihovu angažiranost u kreiranju nacionalizama, što zapravo predstavlja logično razmišljanje uzme li se u obzir nužnost komunikacijskih vještina, propagandnog djelovanja i organizacije prilikom takve vrste pokreta. Možda ponajbolji primjer razvijanja nacionalizma na prostoru Istočne i Srednje Europe, uzimajući u obzir intelektualnu uključenost u njihovom razvoju, dao je Miroslav Hroch, istaknuvši tri glavne faze razvoja. Prema njegovom razmišljanju, prva faza odnosi se na uži krug intelektualaca koji formuliraju nacionalnu ideju uzevši nacionalnu i kulturnu prošlost u obzir. Druga faza, koja predstavlja srž idejnog širenja nacionalizma, odnosi se na stručnjake koji ubacuju političku dimenziju u nacionalizam šireći njegove ideje u gradovima i urbanim sredinama, dok se treća faza odnosi na uključivanje i mobilizaciju širokog sloja ljudi s ciljem stvaranja masovnog pokreta. (Hroch, 1985; Smith, 2003) Istina je da je u današnjim zapadnim demokracijama napetost na nacionalnom planu znatno manja nego na istoku Europe i u Trećem svijetu: „Na zapadu su etničke granice bile jasne, a centralizirane države jake u vrijeme nastanka nacija, što je dijelom olakšalo čitav proces. Međutim, i tada je to bio proces na štetu slabijih etničkih zajednica, koje su bile asimilirane milom ili silom“ (Caratan, 1998b:214) Pored nacije, Heywood ističe i važnost samoopredjeljenja i politike identiteta u procesu kreiranja nacionalizma. Na Pariškoj konferenciji, koja je označila kraj Prvog svjetskog rata, američki predsjednik zagovarao je princip „nacionalnog“ samoopredjeljenja jer je raspadom Njemačkog, Austro-Ugarskog i Ruskog Carstva došlo do stvaranja osam novih država među kojima je bila i nekadašnja Jugoslavija. (Heywood, 2005) Ideja o samoopredjeljenju izražena u ideji „opće volje“ bila je sadržana i u spisima jednog od najistaknutijih francuskih filozofa Jean-Jacquesa Rousseaua, koji se ponekad smatra ocem modernog nacionalizma čije su ideje ponajviše utjecale na Francusku revoluciju. Važnost identiteta usko je povezana s pojmom nacionalizma, jer svi oblici nacionalizma u sebi sadrže pitanje identiteta kao jednog od ključnih. Pored političkih razloga nacionalizam ljudima nudi odgovor tko su oni, kakva je njihova povijest te stvara društvene veze i duh kolektiva. Ovakvo što osobito se odnosi na kulturni i etnički nacionalizam. (Heywood, 2005) Jedan od autora koji u svom promatranju fenomena nacionalizma daje poseban značaj etničkim zajednicama (etničkim) svakako je Anthony Smith, definirajući ih kao „imenovane ljudske populacije sa zajedničkim mitovima o precima, povijestima i kulturama, koje su vezane za specifični teritorij i imaju osjećaj solidarnosti“ (Smith, 1986:32) Za njega je „proučavanje etnije postalo presudno za razumijevanje pitanja zašto su i gdje nastale pojedine nacije i zašto nacionalizmi, premda formalno slični, imaju tako osebujne značajke i sadržaje“. (Smith, 2003:194) Važnost etničkih skupina osobito je važno promatramo li njihovu tematiku iz perspektive Istočne i Jugoistočne Europe, posebno nakon sloma komunističkih režima početkom 90-ih godina prošloga stoljeća. Smithov etnosimbolički pristup zapravo predstavlja otkrivanje simboličkog naslijeđa etničkog identiteta nacije, te načina na koji dolazi do reinterpretacije tih simbola od nacionalnih pokreta. Nacionalizam je duže vrije-

me, sve do druge polovice 19. stoljeća, bio isključivo politički, društveni i kulturni produkt europskog svijeta, a izvan Zapada nacionalizam nije nastao ni u jednom drugom kulturnom krugu. Međutim, čim su se nacionalizam i nacija kao njegova tvorevina pokazali uspješnima, oboje su postali „izvozna roba“ za ostatak svijeta, iako su zemlje koje su ga preuzimale bile pod utjecajem drugačijih društvenih i političkih uvjeta od europskoga svijeta. Uvidjevši njegovu moć, narodi Azije i Afrike upotrebljavali su ideje nacionalizma kako bi pružili otpor kolonijalnoj vladavini. Antikolonijalno djelovanje ne samo da je preuzelo nacionalizam zapadnog svijeta već je proizvodilo nove oblike, pretvarajući ga ne samo u politički cilj već i u dio društvene revolucije. (Heywood, 2005)

3. Federalizam i njegova primjena u podijeljenim društvima

Važnost federalizma te upotreba i definiranje samoga pojma sve su više prisutni kako u politologiji tako i u svakodnevnom političkom diskursu, pogotovo ako se uzme u obzir da je velik broj političkih sustava, osobito nakon Drugog svjetskog rata, koncipiran i utemeljen upravo na federalnim načelima. Intelektualna debata o modernom federalizmu započela je već krajem 18. stoljeća i vezana je uz stvaranje američkog federalnog modela utemeljenog 1789. godine koji je poslužio kao primjer drugim vrstama federalnog uređenja. (Burgess, 2006) Pored političkih, federalizam se povijesno razvijao i kao odgovor na razne društvene zahtjeve, tako da se danas, u suvremenom svijetu, teško može naći ijedan oblik demokratskog uređenja, a da u sebi ne sadrži pojedine elemente federalizma, unatoč tome što je federalno uređenje najzastupljenije ili u velikim zemljama poput Indije i SAD-a, ili podijeljenim društvima kakvo je belgijsko, kanadsko i švicarsko. (Lijphart, 1999) Hague i Harrop definiraju federalizam kao „metodu dijeljenja suvereniteta, ne samo moći, unutar same države“. (Hague, Harrop, 2004:228) Kao sustav društveno političke organizacije države, federalizam podrazumijeva vertikalnu podjelu vlasti između različitih razina vladanja, gdje federacije kao institucionalni rezultat federalizma iskazuju bit veze između federalizma i federacije. Prema većini autora glavna odrednica federalizma je podjela vlasti, uz pomoć koje se pojačava uspješnost vlade da upravlja konfliktima u podijeljenim društvima, gdje se federalizam izdvaja kao poseban oblik autonomije u pluralnim društvima, iako se načela federalizma mogu primijeniti i u zajednicama koje po svom sastavu nisu heterogene i pluralne. Institucionalni rezultat federalizma jest federacija, ili kako Burgess ističe: „federalizam određuje tko ili što se predstavlja u federaciji“. (Burgess, 2006:192) Podjela na federalne jedinice može se vršiti povlačenjem granica prema: 1. povijesnim kriterijima, gdje jedinice koje se udružuju zadržavaju svoje identitete i tradicije, 2. funkcionalnim kriterijima, koji imaju cilj efikasnosti pružanja usluga, 3. etničkim ili nacionalnim kriterijima, gdje je primarna svrha omogućavanje samouprave i autonomije grupama koje imaju pluralističke zahtjeve. (Krstić, 2014) Kada je u pitanju odnos između federacije i federalnih jedinica, pojedini autori napominju važnost razlikovanja dvojnog od suradničkog federalizma. Dvojni federalizam karakterizira postojanje vlastite administracije i nadležnosti, te prije svega „označava metodu podjele ovlasti koja uredno razdvaja izvršne i zakonodavne funkcije između centralne i regionalne razine vlasti“. (Swenden, 2006:49) Kod suradničkog federalizma postoji podjela nadležnosti, pri čemu središnja razina donosi osnovne smjerove djelovanja, dok ih niže primjenjuju u većini područja. (Iličić, 2013) Da bi višenacionalne federacije bile uspješne, potrebno je postojanje nekoliko faktora koji tu uspješnost u praksi doista i osiguravaju, a to su demokratska država s vladavinom zakona, prosperitet, dobrovoljno

udruživanje te postojanje konsocijativnih iskustava na razini federalne vlade. (McGarry, 2006) Lijphart smatra kako federalizam može poslužiti kao konsocijacijska metoda kada je pluralno društvo zapravo „federalno“, odnosno društvo u kojemu je svaki od segmenata koji ga čine, teritorijalno koncentrirano i odvojeno od drugih. (Lijphart, 1977) Razlozi zbog kojih nastaju federacije mogu biti višestruki; mogu nastati kao spoj dviju ili više država, stvaranjem nove središnje vlade, ali mogu nastati i iz unitarnih država koje su na društvenoj razini heterogenog etnokulturnog sastava gdje je najbolji primjer Belgija koja je 1993. godine postala federacijom kako bi zbog unutarnjih problema spriječila raspad države.⁴ Zsigurno da federalizam kao oblik podijeljene vlasti treba biti strukturiran na način koji omogućava rješavanje problema teritorijalne organizacije vlasti u posebnim kontekstima. Federalne strukture koje prilagođavaju i dovode do pomirenja među etničkim segmentima mogu imati razne oblike, a takvo što ovisi o stupnju mobilnosti i disperzije manjinskih interesa. (Krstić, 2014)

4. Konsocijacijska demokracija i njezini mehanizmi - tabu-tema postdaytonske Bosne i Hercegovine

Nakon Drugog svjetskog rata zapadnoeuropski svijet pogodio je čitav niz promjena koje su zahtijevale određeno prilagođavanje i svojevršno preispitivanje osnovnih načela demokracije, organizacije političkih sustava, kao i akomodaciju društava koji su se našli u novim uvjetima. Svakako da je najveća postratna posljedica bila pojava migracijskih tokova koji su uglavnom bili nekontrolirani zbog poroznosti granica, a izravna posljedica bila je promjena unutarnjih struktura društava, čak i onih s najhomogenijim sastavom. Upravo u tim postratnim godinama dolazi do stvaranja demokracija temeljenih na novonastalim uvjetima kao protuteža liberalnoj demokraciji, odnosno Westminsterском modelu koji se temelji na vladavini većine. Pokazalo se da pluralna društva traže posebne institucionalne modele kao sredstvo uređenja političkih odnosa između različitih društvenih skupina kako bi se društvene podjele, bilo religijske, jezične, ideološke, kulturne, rasne ili etničke naravi, nadišle, a politički sustav bio demokratski stabilan. (Iličić, 2014) Jedna od ključnih prekretnica u razumijevanju i teorijskome pristupu podijeljenim društvima bilo je objavljivanje modela konsocijacijske demokracije čiji je idejni tvorac nizozemski znanstvenik Arend Lijphart, kojeg se danas smatra ocem konsocijacije. Lijphart je zapravo iskoristio primjer

4 Iako je prije stjecanja neovisnosti 1830. godine većina belgijskog stanovništva govorila nizozemskim (flamanskim), vojna, društvena, ekonomska i kulturna elita bila je s frankofonog govornog područja. Osim toga, nizozemski jezik imao je negativne konotacije unutar belgijskog društva zbog protestantske tradicije tadašnje Nizozemske Republike koja je u to vrijeme bila pod kontrolom kralja Willema poznatog po svojoj despotskoj prirodi i upravljanju. Već u ovome razdoblju bile su iscrtane prve konture unutarnje podijeljenosti jezične prirode, a stvari su dodatno komplicirale religijske podjele jer je Belgija tijekom svoje povijesti bila pod katoličkim utjecajem, a bitan utjecaj na društvene strukture ostvarile su i liberalne ideje inspirirane Francuskom revolucijom. (Swenden, 2006) Od 1970. do 1993. provedeno je pet ustavnih reformi čime je postignuta djelotvorna struktura bazirana na federalizmu čime je od unitarne države Belgija postala decentralizirana država čije su ovlasti prenesene na tri regije: Flandriju, Valoniju i Bruxelles, te četiri jezična područja: nizozemsko, francusko, njemačko i dvojezično područje regije Bruxelles, a upravo ovakva struktura dviju različitih kategorija federalnih državnih komponenti omogućava ne samo zajednicama nego i regijama mogućnost uzajamnog prenošenja pojedinačnih ili svih ovlasti. Primjerice, regija Valonija formalnom fuzijom regije i zajednice prenijela je sa svoje strane jedan dio ovlasti na francusku i njemačku jezičnu zajednicu (njemačka govorna zajednica u Belgiji broji nešto više od 70 000 stanovnika i u potpunosti se nalazi na prostoru Valonije). (Dumančić, 2010; Raos, 2011; Altermatt, 2014).

nizozemskog društva (kojemu i sam pripada) koje također karakterizira postojanje više različitih segmenata, a demokratski razvoj koji danas može poslužiti kao primjer unutarnje uređenosti jest rezultat dogovora elita. Termin „konsocijacijski“, u svojoj latinskoj varijanti *consociatio*, spominje se već početkom 17. stoljeća u djelu „*Politica*“ Johanessa Althusiusa, koji važi za jednog od prvih teoretičara modernog federalizma, a pojam konsocijacije kasnije je upotrijebljen i u studiji o Ugandi Davida Aptera. Konsocijacijska demokracija je i empirijski i normativni model koji ponajprije služi kao objašnjenje političke stabilnosti, te želi objasniti mehanizme održavanja stabilne demokratske vlasti u pluralnom društvu. Kao ključnu značajku konsocijacijske demokracije, Lijphart ističe suradnju među elitama različitih segmenata populacije koja umanjuje centrifugalne tendencije koje su sastavni dio podijeljenih društava. (Lijphart, 1977) Osnovna razlika između centrifugalne i konsocijacijske demokracije je u tome što u se u prvom slučaju elite međusobno suprotstavljaju i produbljuju društvene podjele, dok se u drugom elite udružuju svodeći unutarnje, društvene i kulturne podjele na minimum. (Pepić, Raos, 2015) Konsocijacijski model, zapravo, nastoji objasniti dva aspekta političke arhitekture u duboko podijeljenim društvima, gdje se „prvi odnosi na političku sociologiju tih društava kojeg karakterizira vertikalna zatvorenost i međusobno neprijateljski nastrojene političke subkulture, a drugi na susretljivo ponašanje subkulturnih političkih elita čija suradnja omogućava povezivanje segmenata i time osigurava stabilnost političkog sustava“. (Luther, 1999:62) Kombinacijom konsocijacije i vertikalne podjele vlasti (federalizam) omogućava se primjena demokracije u njezinom punom kapacitetu, uvažavajući sve uključene aktere etničkih, jezičnih, kulturnih i vjerskih zajednica. Kritičari konsocijacijske demokracije ističu da je takav model nedovoljno demokratski, te neučinkovit u postizanju stabilne i uspješne vlasti ističući niz potencijalnih problema poput sporog napretka i procesa donošenja odluka zbog velikog broja uključenih u veliku koaliciju, kao i administrativnoj neefikasnosti i nemogućnosti održanja stabilnosti bez vanjskog garanta koji će je omogućiti. Kasapović, kao pobornik konsocijacijskog modela u podijeljenim društvima, napominje kako konsocijacijskim demokracijama ne treba jamstvo vanjskih sila da bi opstale, nego naprotiv, upravo miješanje vanjskog aktera narušava unutarnju stabilnost, pogotovo ako taj akter djeluje isključivo u korist samo jednog segmenta društva na štetu ostalih. (Kasapović, 2007)

5. Zaključak

Daytonski mirovni sporazum zaključen 1995. godine imao je primarne dvije funkcije: zauzavati rat, te uspostaviti demokratsku, stabilnu i funkcionalnu državu. Dok je prvi cilj zauzavanja krvavih sukoba okončan, pokazalo se da ni danas, 20 godina nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma, Bosna i Hercegovina nije stabilno društvo koje počiva na demokratskim vrijednostima. Suverenost o kojoj se toliko komentiralo izostala je u gotovo svakom segmentu društva. Raspadom bivše SFRJ i održavanjem referenduma kojim je proglašena neovisnost Bosne i Hercegovine mogu se pronaći prvi ključni društveni problemi koji su se održali sve do danas. Već u predratnim godinama pokazalo se da nema minimalnog konsenzusa i suglasnosti Bošnjaka, Srba i Hrvata o državnom uređenju i temeljnim vrijednostima zajedničkog funkcioniranja i suživota. Bošnjačka koncepcija državnog uređenja čija je elita sebi prisvojila status glavnog nacionalnog segmenta u BiH, uvjeren u svoje povijesno, „hiljadustoljetno“ postojanje drži da se njezini interesi mogu ostvariti isključivo jačanjem centralističkog koncepta, veličajući svoje patriotske osjećaje prema cjelokupnoj

državi, kao isključivo vlastitoj. Kao izravna posljedica, s druge strane, srpski segment, a pogotovo hrvatski, rezervirao je svoj patriotizam isključivo za svoje zajednice kao izravnu posljedicu brojnijeg i nacionalno nabrijanog bošnjačkog kolektiva. U takvom predratnom ambijentu profilirala se samostalna i neovisna BiH koja je svoju neovisnost proglasila na referendumu 1992. godine. Kako ističe Kasapović, taj referendum pokazao je nezaobilaznu činjenicu današnje Bosne i Hercegovine, a to je njezino nastajanje na pristanku građanske većine. Bošnjaci su zamišljali centralističko državno uređenje koje će biti konstruirano na unitarnom konceptu i utemeljeno na bošnjačkoj dominaciji, dok su s druge strane Hrvati željeli državu triju ravnopravnih konstitutivnih naroda koja će jamčiti njihov opstanak i suverenost. Etničke skupine već su duboko ukorijenjene u bosanskohercegovačkom društvu, a čitav niz pravnog i političkog nasilja koji su nacionalne osjećaje nastojali eliminirati, zapravo su te osjećaje samo iznova pojačavali. Pokušaji ustavnih reformi koji bi doveli do konsenzusa i stvaranja državnog uređenja koji bi zadovoljavali sve tri strane su završavali bezuspješno. Ustavno uređenje proisteklo iz Daytonskog sporazuma čitav niz godina pokazuje se kao nefunkcionalno, ekonomski neodrživo i preskupo. Poseban problem svakako predstavlja administrativno komplicirana bošnjačko-hrvatska Federacija BiH koja zahvaljujući brojčanoj nadmoći bošnjačkog segmenta, uz kombinaciju zaobilaženja Ustava i izbornog inženjeringa, sve više postaje bošnjački entitet. Bošnjački segment odbija bilo kakav teritorijalni preustroj FBiH uz izgovor da se radi o podjeli zemlje i ostvarivanju fašističkih zamisli iz prošloga rata. Čitava priča ratnog i postratnog bošnjačkog nacionalnog establimenta temeljila se na izgradnji građanske države po načelu jedan čovjek jedan glas. Ta priča imala je potporu međunarodnog faktora, i ima je i danas, iako je takvo što proizvelo kudikamo više štete nego koristi. Svi napori usmjereni rušenju Republike Srpske u stvarnosti su samo jačali državne elemente manjeg entiteta, kako ga nazivaju u bošnjačkim političkim i akademskim krugovima. Nema sumnje da je bosanskohercegovačko društvo duboko podijeljeno i fragmentirano, te opstaje isključivo intervencijom međunarodne zajednice. Dok se ne iskaže snažna politička volja političkih predstavnika sva tri konstitutivna naroda, prije svega bošnjačkog segmenta kao većinskog, Bosna i Hercegovina ostat će disfunkcionalna država. Primjeri europskih, unutarne podijeljenih društava nude primjer kako napraviti stabilno društvo koje, unatoč unutarnjim razlikama, nudi okvir za stabilnu i funkcionalnu državu koja ima legitimitet svih njezinih segmenata. Primjena elemenata konsocijacije uz kombinaciju federalizma omogućila bi stvaranje stabilne unutarne zajednice gdje bi sva tri segmenta bila u mogućnosti političke participacije i ostvarivanja interesa svoje skupine. Takva zajednica treba i mora jamčiti opstojnost svakog od segmenata koji je čine, bez da se ta opstojnost čini kroz izigravanje drugog. Sve dok se takav politički sklop i kultura kompromisnog rješavanja unutarnjih problema ne unese u javni i politički diskurs, BiH je osuđena na društvenu fragmentiranost čiji opstanak ovisi isključivo o samovolji međunarodnih faktora.

Literatura

- [1] Altermatt, B., Komparacija jezične politike u školama Švicarske i Belgije, STATUS magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 17., str. 44-53, Mostar, 2011.
- [2] Burgess, M., Comparative Federalism: Theory and Practice, Routledge, New York, 2006.
- [3] Caratan, B., Nacionalni fenomen i akomodacija interesa: pretpostavke postkomuni-

- stičke tranzicije – I. dio, Politička misao, Fakultet političkih znanosti, god. XXXV., br. 2., str. 3-24, 1998. (a)
- [4] Caratan, B., Nacionalni fenomen i akomodacija interesa; pretpostavke postkomunističke tranzicije – II. dio, Politička misao, Fakultet političkih znanosti god. XXXV., br. 3., str. 212-233, 1998. (b)
- [5] Dumančić, D., Konfederalizacija ili dezintegracija Belgije, Političke analize, god. 1., br. 4., str. 48-52, Zagreb, 2010.
- [6] Hague, R., Harrop, M., Comparative Government and Politics, Palgrave Macmillan, New York, 2004.
- [7] Heywood, A., Političke ideologije: uvod, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- [8] Hobsbawm, E., Nacije i nacionalizam, Novi Liber, Zagreb, 1993.
- [9] Hroch, M., Social Preconditions of National Revival in Europe, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- [10] Iličić, G., Federalizam kao mehanizam očuvanja posebnosti, u: Bušić Mario, ur. Matica Hrvatska Grude: Susreti, str. 81-92, Grude: Ogranak Matice Hrvatske Grude, 2013.
- [11] Iličić, G., Modaliteti institucionalnog rješavanja sukoba u višetničkim zajednicama, Kultura komuniciranja, god. 3, br. 3., str. 115-138, Mostar, 2014.
- [12] Iličić, G., Različit pristup nacionalnom fenomenu i problem ravnopravnosti: preprjeka učinkovitu funkcioniranju političkoga sustava – slučaj Bosne i Hercegovine, ur Zbornik radova: Identitetska i kulturna raznolikost BiH i europske perspektive jednoga podijeljenog društva, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, str. 207-223. 2015.
- [13] Kasapović, M., Institucionalni dizajn – najkonjunktornija grana suvremene političke znanosti, Vol. 41, br. 1. str. 102-114, Politička misao, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2004.
- [14] Kasapović, M., Metodološki problemi kritike konsocijacijske demokracije u Bosni i Hercegovini, STATUS magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 12., str. 136-143, Mostar, 2007.
- [15] Kasapović, M., Pluralno i pluralističko društvo, god. 2., br. 7., str. 68-70, Političke analize, Zagreb, 2011.
- [16] Kasapović, M., Podijeljeno društvo i nestabilna država, Politička kultura, Zagreb, 2005.
- [17] Kraljačić, T., Kallayev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903), Veselin Masleša, Sarajevo, 1987.
- [18] Krstić, Z., Federalizam i devolucija kao pretpostavke demokratizacije u podeljenim društvima, STATUS magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 17., str. 119-129, Mostar, 2014.
- [19] Lijphart, A., Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries, Yale University Press, New Heaven, 1999.
- [20] Lijphart, A., Democracy in Plural Societies, Yale University Press, New Haven, 1977.
- [21] Luther, Kurt R., Must what goes up always come down? Of pillars and arches in Austria's political architecture, u: Luther, K., Deschouover K., ur: Party elites in divided societies: Political parties in consociational democracy, Routledge, str. 62-93, London, 1999.
- [22] McGarry, J., Federalizam (federacija) kao metoda reguliranja etničkih sukoba, STATUS magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 10., str. 50-67, Mostar, 2006.
- [23] Pepić, I., Raos, V., Komparacija konsocijacijske i centrifugalne demokracije: Švicarska i Bosna i Hercegovina, Politička misao, god. 52., br. 3., str. 105-129, Zagreb, 2015.

- [24] Raos, V., Belgijska kriza vlasti, Gentlemen`s Agreement, Političke analize, god. 1, br. 4., str. 13-19, Zagreb, 2011.
- [25] Smith, Anthony D., Nacionalizam i modernizam – Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2003.
- [26] Smith, Anthony D., The Ethnic Origins of Nations, Blackwell, Oxford, 1986.
- [27] Swenden, W., Federalism and Regionalism in Western Europe: A Comparative and Thematic Analysis, Palgrave Macmillan, New York, 2006.
- [28] Wehler, Hans U., Nacionalizam – Povijest, oblici, posljedice, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2005.

